

Sajtófordítás a fordításoktatásban

Zachar Viktor

E-mail: zacharviktor@gmail.com

Kivonat: A tanulmány egy, a sajtófordítás fordításoktatásban történő alkalmazásáról szóló kérdőíves kutatás eredményeit mutatja be. Ennek során 2016 novemberében–decemberében összesen 52 fordításoktató válaszolt a feltett kérdésekre. A vizsgálat célja annak elemzése volt, milyen szerepet játszik a sajtószövegek fordítása, illetve fordíttatása a fordítóképzésben Magyarország (és néhány környező ország) felsőoktatási intézményeiben. A kérdőív jelentősége abban rejlik, hogy mindezülig magyar viszonylatban semmilyen vizsgálat nem látott napvilágot ezen a területen, és a sajtófordítást érintően is csak kisebb kutatások léteznek, amelyek elsődlegesen a szövegnyelvészet területére korlátozódnak. A fenti tények ellenére az elvégzett kutatás feltárta a sajtófordítás jelentőségét a fordításoktatásban: az oktatók több mint 85%-a használ jelenleg – eltérő motiváció alapján – sajtószövegeket a fordítás oktatása során, és a válaszadók közel 50%-a a fordítóképzés teljes ideje alatt alkalmazza ezeket. A sajtófordítás relevanciájára vonatkozó kérdések igazolják és indokolják annak jelenlétét a fordításoktatásban, hiszen 80% felett van azok aránya, akik szerint releváns a sajtófordítás a későbbi fordítói munka során, köszönhetően széles körű alkalmazási területének.

Kulcsszavak: sajtófordítás, újságírás, fordításoktatás, fordítástechnika, felmérés

1. Bevezetés

Jelen tanulmány egy kérdőíves vizsgálaton alapul, amelyet olyan oktatók körében végeztem, akik Magyarországon, illetve néhány szomszédos ország felsőoktatási intézményében fordítást, illetve fordítástechnikát tanítanak. A tanulmány egy nagyobb kutatási projekt részét képezi, amelynek keretében a fordítói szakma egyik részterületének, a sajtófordításnak a magyarországi helyzetét vizsgálom alaposabban. Ennek során azt szeretném feltárni, kik végzik ma Magyarországon és milyen formában a sajtóanyagok, illetve hírek fordítását, amely nagy súllyal van jelen a médiában. Mennyiben beszélhetünk az esetükben képzett fordítókról, vagy inkább az újságírók egyik részfeladatáknak tekintenek ma Magyarországon a médiában zajló fordítási tevékenységre?

A mostani tanulmány célja mindenekelőtt annak elemzése, milyen szerepet is játszik a sajtószövegek fordítása, illetve fordíttatása a fordítóképzésben

a felsőoktatási intézményekben, vagyis például milyen szövegtípushoz tartozó, milyen tartalmú szövegeket fordítanak az oktatók a képzés mely szakaszában és milyen megfontolásból. Van-e véleményük szerint relevanciája a sajtószövegek felhasználásának a későbbi fordítói pálya szempontjából? Az eredmények révén egyrészt jobban megismerhetővé válik a fordítók képzésének egy ez idáig szinte egyáltalán nem vizsgált területe, másrészt az eredmények hozzájárulnak a folyamatban lévő, fent említett nagyobb kutatási projekthez is.

2. A sajtófordítás mint kutatási tárgy

A sajtófordítás témája a 21. század első éveiben került a fordítástudomány érdeklődési körébe. Fokozatos előretörését és elterjedését jól mutatja, hogy a témát bemutató szócikket közöl *News gathering and dissemination* [Hírgyűjtés és hírterjesztés] címmel a Baker és Saldanha nevével fémjelzett *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* második kiadása 2009-ből (míg az 1998-ban megjelent első kiadás még nem), valamint a Gambier és van Doorslaer szerkesztésében megjelent *Handbook of Translation Studies* első kötete 2010-ből (*Journalism and translation* [Újságírás és fordítás] címmel). A fenti tematizálással szinte párhuzamosan különszámot szentelt a témának 2010-ben az *Across Languages and Cultures* című folyóirat „Translating Information in the Post-Industrial Society” címen (11. évf. 2. sz.), 2012-ben a *META* című folyóirat „Journalism and Translation” címen (57. évf. 4. sz.), valamint 2015-ben a *Perspectives. Studies in Translatology* című folyóirat „Culture and News Translation” címen (23. évf. 4. sz.). Ez alapján Valdeón (2015) megállapításával egyetértve elmondható, hogy a sajtófordítás az elmúlt tizenöt évben a fordítástudomány egyik kutatási területévé vált. Létjogosultságát – Bani (2006) gondolatát felkarolva – mi sem támasztja alá jobban, mint hogy sokkal nagyobb célközönséget ér el, mint például a műfordítás vagy éppen a színdarabok fordítása. A fent leírtak ellenére a téma a magyar fordítástudományi szakirodalomban mindeddig csupán érintőlegesen jelent meg, ahogyan arra alább még részletesen is kitérek.

Ez azért is mondható meglepőnek, mert a sajtófordítás, azaz az újságcikkek fordítása hosszú évek, sőt évtizedek óta fontos szerepet játszik a nyelvvizsgáztatásban és a fordításoktatásban Magyarországon. Előbbivel kapcsolatban utalnék például az ELTE Idegennyelvi Továbbképző Központjának (ITK) honlapján található tájékoztatásra, mely szerint: „Írásbeli (B2) – Közvetítés idegen nyelvről magyarra (általános témájú, autentikus idegen nyelvű szöveg – legtöbbször újságcikk – fordítása)” (ITK 2016). A fordításoktatással összefüggésben pedig mindenképpen meg kell állapítani, hogy az nyilvánvalóan nem korlátozódhat kizárólag az újságcikkek fordítására, hiszen a fordítói pályán ennél sokkal sokrétűbbek az előforduló szövegfajták és szövegtípusok. De – ahogyan az a részletesen bemutatandó kutatásból kiderül majd – általánosan elfogadottnak tekinthető a fordításoktatók körében az a felfogás, amely szerint a sajtófordítás legitím része a fordításoktatásnak.

Ez utóbbi megállapítás rögtön két szempontból is indokolható: egyrészt a (fordítóképzés elején végzett) sajtófordítási gyakorlatok alkalmasak arra,

hogy a hallgatók az újságcikkek segítségével bővítsék ismereteiket egy-egy témával kapcsolatban, megismerjék az adott nyelvre jellemző különböző stílusokat, regisztereket, a jellemző szóhasználatot, a nyelvi repertoárt. Ez azért is fontos – és azért történik így hosszú évtizedek óta például az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén is –, mert tapasztalatom szerint a fordítóképzést választó hallgatók a képzés megkezdése előtt nem, vagy csak alig olvasnak napi- és hetilapokat. A fordító és tolmács mesterképzés 2009-es bevezetése óta pedig különösen hangsúlyos az ilyen gyakorlatok alkalmazása a nyelvfejlesztés, szókincsbővítés stb. szempontjából, hiszen – ismét saját oktatói tapasztalatom alapján – a hallgatók nyelvtudása jellemzően elmarad a korábbi, posztgraduális képzésben megszokottól. Ez abból az aspektusból persze egyáltalán nem meglepő, hogy míg korábban legalább öt-éves képzés (és adott esetben néhány év munkatapasztalat) után kezdték meg a fordító- és tolmácsképzést, addig most már a hároméves alapképzés után teszik ugyanezt.

Másrészt azért is van helye a képzés egészében a sajtófordításnak, mert később a (szabadúszó) fordítói pályán is – ezt saját tapasztalatom alapján is igazolni tudom hosszú évekre visszamenőleg – rendszeresen előfordulnak sajtófordítási helyzetek, megbízások, amelyek alapvetően két nagy csoportba sorolhatók. Az elsőbe a ténylegesen a napi vagy heti sajtóban megjelenő újságcikkek tartoznak. Ezeket azért fordítatják le a megbízók, mert valamilyen szempontból érdekli őket az adott cikk: például részletesen foglalkoznak benne a vállalatukkal, vagy legalábbis megemlítik azt, az aktuális politikai, gazdasági helyzetet elemzik, valamilyen, az iparágat érintő aktualitásról, szabályozásról írnak stb. A másik csoportba pedig a belső használatú lapokban, az úgynevezett munkatársi újságokban vagy vállalati lapokban megjelenő cikkek tartoznak. Ezek témájukat tekintve nem nagyon különböznek a fent említett első csoporthoz tartozó beszámolóktól. Szó esik még bennük általában a dolgozók munkakörülményeiről, bérezéséről, bérézéséről, fejlesztésekről, aktuális rendezvényekről, pályázatokról, vagy éppen egy-egy dolgozó különleges hobbijáról, kimagasló eredményeiről (Zachar 2013a és Zachar 2013b). A globalizáció következtében erőteljesen jelen lévő multinacionális (nagy-)vállalatok miatt szükségessé vált az ilyen vállalati lapok fordítása, adott esetben részben kiegészítve azt a célnyelven íródott, kifejezetten a helyi viszonyokat bemutató újságcikkekkel.

A sajtófordítás fordítóképzésben történő alkalmazásának gyakorlatát az ELTE mellett a más fordítóképző intézményeknél végzett munka is megerősíti. Így például a Szegedi Tudományegyetemen zajló természettudományi szakfordítóképzés során is oktatnak sajtófordítást, ahogyan azt az alábbi idézet szemlélteti:

Harmadikként rövid újságcikket, illetve újsághírt fordítunk. Ez minden esetben szakmai jellegű szöveg, a hallgatók szakterületéhez tartozó, a szakmai és a laikus érdeklődő közönségnek egyaránt szóló színes folyóirat rövid, tájékoztató jellegű írása. Itt elsősorban a tartalom pontos átvitele a fordítói feladat, és bár a szép megfogalmazás is szerepet kap, a kreativitásnak nincs akkora tere (...). (Pusztai-Varga 2013: 17)

Másrészt megerősíti a gyakorlatot a szakma is azáltal, hogy a fordítóirodák és a különböző, fordítókat alkalmazó cégek, intézmények a szakfordítók felkészültségének vizsgálatakor és a jelentkezésükkor több esetben alkalmaznak sajtószöveget a próbafordítások során, ahogyan az az alábbi két rövid idézetből is kiderül. Ezek közül az első egy felmérésen alapul:

A próbafordítás mindig igényesen megírt, nyelvileg 'gazdag' és összetett szöveg, amely 'lehetőséget biztosít a típushibák elkövetésére'. Többnyire egy szöveget fordítatnak, de van olyan hely (Consell Pannonia Kft. vagy az EB Fordítási Főigazgatósága), ahol két szöveg próbafordítását kell a jelöltnek elvégeznie. Utóbbi esetben egy öt–hét fős csoport választja ki a szöveget, amelyek kevésbé szakmai jellegűek: többnyire aktuális politikai-gazdasági ismeretterjesztő szövegeket (vélemény, riport, újságcikk) fordítatnak. (Veresné Valentinyi 2013: 123)

Ezt erősíti meg Babos beszámolója az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságának próbafordításairól, amelyeket az előbbi idézet is említ:

Térjünk át a próbafordításokra. A szövegeket öt-hat fős [sic!] csoportok választják ki. Ezek tagjai többek között olyan fordítók, akik az adott nyelvről fordítanak. Az írások általában újságcikkek, többnyire (valamennyire) aktuális témával foglalkoznak, gyakran (de nem feltétlenül) az EU-val kapcsolatosak. Típusuk lehet riport, de vélemény, publicisztika is, ez utóbbi különösen francia szövegeknél nem ritka. Fontos, hogy jó minőségű, összetett szövegek legyenek, viszonylag hosszú mondatokból (ne csupa tömondatból) álljanak, nyelvileg gazdagok legyenek, hétköznapi ember számára érthető terminológiával (de ne „kemény” EU-zsargonnal). (Babos 2013: 119)

Mindezen megállapítások ellenére a sajtófordítást nevezhetjük a fordítástudomány egyik olyan területének, amelyet sokáig méltatlanul elhanyagoltak és – legalábbis magyar viszonylatban – még mindig elhanyagolnak. Ebből a szempontból véleményem szerint osztozik egy teljesen más terület, a blattolás sorában, amellyel kapcsolatban szintén kevés vizsgálat és tudományos közlemény látott napvilágot egészen a közelmúltig (Felekné Csizmazia 2014). Nem véletlenül nevezi azt Parkin a fordítástudomány egyik mostohagyermekének (Parkin 2012: 2–3)¹, ami feltétlenül igaz a sajtófordításra is. A fentiek okait természetesen csak találgathatjuk, az elvégzett vizsgálat alapján is több tényező együtthatása figyelhető meg ezen a téren. Az egyik, talán legfontosabb magyarázat az lehet, hogy az újságírói gyakorlat alapján – hosszú évtizedekre visszanyúlóan – a nyelvi közvetítést jellemzően nem professzionális nyelvi közvetítők végzik,

¹ Hálás vagyok Felekné Csizmazia Erzsébet kolléganőmnek (Eötvös Loránd Tudományegyetem) azért, hogy felhívta a figyelmemet erre a blattolást érintő hasonlatra.

illetve hogy azt nem különböztetik meg a többi szerkesztőségi folyamattól, így például az önálló cikkírástól és a szerkesztéstől (Bielsa és Bassnett 2009: 57). Éppen ezért sem az újságírói, sem a fordítói szakma (beleértve a fordítástudományt is) sokáig nem érezte úgy, hogy vizsgálatra érdemes lenne ez a terület. Annak ellenére nem, hogy fordítástudományi szempontból teljesen legitimnek nevezhetjük, hogy adaptációként és kiválasztásként tekintünk a fordítási folyamatra (vö. pl. Hu 2003), ahogyan az a sajtóban végzett fordításra jellemző. A fordítás beágyazottságát a többi újságírói folyamatba erősíti a következő (szövegnyelvészeti) tény is: a sok forrás miatt, amelyre egy-egy újságcikk épül, szinte lehetetlen feladat elemeire bontani egy hírt annak érdekében, hogy meghatározzuk, mely részei képezik szerkesztési és melyek fordítási folyamatok eredményét (van Doorslaer 2009: 85).

A fentiekkel némileg összefüggő magyarázat lehet az, hogy a (szerkesztőségekben zajló) sajtófordításra egyfajta természetes fordítási helyzetként (Harris és Sherwood 1978) tekintenek, megkülönböztetve azt a professzionális fordításoktól és fordítási helyzetektől. Ebből a szempontból a jelen vizsgálat tárgya mutat némi rokonságot a rajongói fordításokkal és feliratokkal, valamint a laikusok által végzett (közösségi) tolmácsolással, amelyek szintén viszonylag új területei a fordítástudománynak (vö. pl. Antonini és Bucaria 2016), bár maga a jelenség nem minden esetben nevezhető teljesen újnak.

Egy további lehetséges ok, amely elsődlegesen a fordítóképzés szempontjából (de valamelyest a fordítói szakmáéból is) szolgálhat egyfajta magyarázatként, az, hogy a sajtószövegek nehezen kategorizálhatók és nem sorolhatók egyértelműen sem a műfordítás, sem a szakfordítás területéhez. Márpedig az oktatásban, képzésben – ahogyan a gyakorlatban is – alapvetően éppen ez a két nagy terület különböztethető meg. Ebből a szempontból ismét visszautalnék a blattolással kapcsolatos párhuzamra, amely szintén nem sorolható egyértelműen sem a fordításhoz, sem a tolmácsoláshoz, emiatt a képzésben nem kap nagy figyelmet – külön kurzus keretében pedig egyáltalán nem oktatják. Ezzel a ténnyel összefügg az a megállapítás is, hogy a sajtófordítás a műfaji sokszínűsége miatt csak nehezen ragadható meg egy egységként: Róka Jolán például huszonhárom műfajt különböztet meg az újságírásán belül, a vezércikktől kezdve az összesen nyolc alcsoportba sorolható hír műfaján át egészen a tárcáig és kommentárig (Róka 1986: 204).

Végül a fordítói szakma szempontjából magyarázat lehet az az érv is, mely szerint a sajtófordítás sokkal kisebb súllyal esik latba a megbízások számát tekintve, mint a szakfordítás. Bár a korábban említett sajtófordítási helyzetek rendszeresen előfordulnak a fordítói praxisban, ezek száma valóban messze elmarad a szakfordítási feladatok mennyiségétől. A lentebb részletesen bemutatandó vizsgálat alapján ez a magyarázat kiemelkedően fontosnak látszik. Fontos megemlíteni, hogy ezzel összefüggésben elsődlegesen a szabadúszó vagy fordítóirodában dolgozó fordítóként végzett munkára kell gondolnunk, kevésbé a szerkesztőségben vagy hírügynökségnél végzettre. Már csak azért is, mert ez utóbbi tevékenységet, ahogyan fentebb említettem, a nemzetközi kutatások alapján legalábbis jellemzően nem professzionális fordítók végzik.

A nemzetközi szinten a kétezres évek elejéig tapasztalható „érdektelenség” a sajtófordítás témája iránt a magyar fordítástudományi szakirodalomban hatványozottan és máig tartóan helytálló. Tematizálása ebben az esetben mindeddig csupán egy szűk részterületre, illetve egy bizonyos szempontra korlátozódik, részletes áttekintése és más szempontok felvázolása ez idáig nem történt meg. Úgy is megfogalmazhatnánk ezt, hogy mindezidáig eszközként, nem célként tekintettek a sajtófordításra a kutatók², illetve a fordításoktatásban a mai napig így tekintenek rá. A részterület pedig, amely felbukkan a fordítástudományi kutatásokban, a szövegnyelvészet: ezzel összefüggésben Károly és Bánhegyi kutatásait és publikációit kell kiemelni. A sajtófordítás eddigi történetének áttekintése során Valdeón (2015) is csak Károly ezzel kapcsolatos szövegnyelvészeti kutatásait sorolja fel, további magyar publikációkat nem. Utóbbi a műfajkutatás (pl. Károly 2007), a kohéziós eszközök (pl. Károly et al. 2012) és a retorikai struktúra (pl. Károly 2013) kapcsán foglalkozik a szóban forgó témával. Bár egyik könyvének ezzel kapcsolatos fejezetében részletesen kitér az újságcikkek címének és szövegének, valamint a reklámok és hirdetések fordításának eddigi legfontosabb kutatásaira (Károly 2007: 182–186), ő is – egyetlen kivétellel³ – külföldi szerzők ezzel kapcsolatos munkásságára hivatkozik. Bánhegyi vizsgálódásai pedig elsősorban a politikai diskurzuselemzés (pl. Bánhegyi 2012a és 2012b) és a politikai kommunikáció manipulációjának kérdéseire (pl. Bánhegyi 2013) fókuszálnak. Egyébként már Palmer is megjegyzi az *Encyclopedia* idevágó szócikkében nemzetközi viszonylatban, hogy bár meglehetősen sok tanulmány foglalkozik a hírek nyelvezetével, ezek legtöbb esetben figyelmen kívül hagyják a fordítás szerepét, és mindenekelőtt a hírek diszkurzív szerkezetére összpontosítanak (Baker és Saldanha 2009: 186).

Meg kell még említeni Károly kutatásaival összefüggésben egy többek által jegyzett tanulmányt (Károly et al. 2012), amely a kohéziós eltolódásokkal foglalkozik hírszövegekben. Ez jelen tanulmány szempontjából annyiban érdekes, hogy az első mondatban a következőket állapítja meg általánosságban: „A média központi szerepének köszönhetően a sajtószöveg és a sajtófordítás kiemelt figyelmet kapott az elmúlt harminc évben mind a hazai, mind a nemzetközi kutatásokban” (Károly et al. 2012: 30). Ahogyan az az eddigiekből is kiderül, ez magyar viszonylatban meglehetősen túlzó kijelentés. A tanulmány is csupán a mondatban említett nemzetközi viszonylatra hoz hivatkozást (Holland 2006). De ha elfogadjuk is a megfogalmazást (például Károly ezzel összefüggésben említhető jelentős tudományos munkája alapján), akkor is mindenképpen hozzá kell tenni korlátozásként, hogy ez csupán a sajtófordítás szövegnyelvészeti aspektusát illetően helytálló.

A sajtófordítás másik magyar vonatkozású megjelenése, ahogyan arra a fentebb közölt idézetek kapcsán már közvetett módon kitértem, a fordítás-

² Nagyon köszönöm Klaudy Kinga professzor asszonynak (Eötvös Loránd Tudományegyetem) ezt a pontos, tömör megfogalmazást.

³ A kivétel Vermes Albert egy-egy előadása, illetve tanulmánya, ezek azonban a címfordítások szűk területén belül is a filmcímek fordításával foglalkoznak.

technika oktatásával, illetve a fordítói képességekkel és készségekkel és azok felmérésével (vö. próbafordítások) hozható összefüggésbe. Előbbiben ugyanis a részterület sok esetben hangsúlyosan jelen van a különböző fordítóképzések során. Ez a specifikus szempont egy saját, ezzel kapcsolatos tanulmány mellett (Zachar 2013b) meglehetősen marginálisan megjelenik például Pusztai-Varga (2013) és Veresné Valentinyi (2013) egy-egy munkájában. Veresné Valentinyi témába vágó gondolatát már idéztem korábban, ahogyan kitértem Pusztai-Varga fordítóképzésre vonatkozó megjegyzésére is. Ezen túlmenően utóbbi az említett cikkében csupán a következőket állapítja meg a sajtófordítással összefüggésben:

Ugyanakkor azt is tapasztalom a gyakorlatban, hogy azok a hallgatók, akik még fiatalok, tanulmányaik elején járnak, és egyébként is kevésbé elemző, töprengő alkatúak, az absztrakttal is nehezen birkóznak meg, hiszen még a szakmai tapasztalatuk is hiányzik, vagy legalábbis nem elég elmélyült. Számukra az újságcikkfordítás a legkönnyebben megoldható feladat, mert annak a nyelvezete áll a legközelebb a hétköznapi nyelvhasználathoz, és nem is igényel különösebb kreativitást. (Pusztai-Varga 2013: 18)

A szerző ez utóbbi, kreativitást érintő megjegyzését egyébként ehelyütt nem támasztja alá konkrét kutatással vagy a hallgatóktól származó idézetekkel, és így az könnyen megcáfolható. Károly például a következőket írja ezzel összefüggésben, még akkor is, ha ő itt nyilvánvalóan nem a fordítóhallgatókra, hanem a profikra gondol:

[A sajtófordítás s]ajátos jellege olyan készségekkel, képességekkel ruházza fel a fordítót, amelyek révén a sajtófordítás egyszerű szövegprodukciónál a kreatív alkotás rangjára emelkedik, és a fordítóból célnyelvi szerző válik. A forrásnyelvi szöveget gyakran tartalmilag és formailag is módosítják, hogy mondanivalója releváns legyen, és olyan fordítás szülessen, amely összhangban van a célnyelvi olvasó háttértudásával. (Károly 2012: 41)

Jerkus pedig – bár nem interlingvális vonatkozásban, de mégis – az alábbiakat állapítja meg a sajtóval, mindenekelőtt a publicisztika műfajával kapcsolatban: „A neologizmusok, idegen szók, rövidítések, betű- és mozaikszók, valamint a nyelvi kreativitás jeleként feltűnő nyelvi képek együttes megjelenése a publicisztikai stílust minden más stílustól megkülönbözteti” (Jerkus 2011: 33).

A fentiek alapján is látható tehát, hogy a sajtófordítás témája a magyar fordítástudományi szakirodalomban máig nagyon érintőlegesen és csupán egyetlen szűk részterületre korlátozottan van jelen. Mindezek – és a lentebb ismertetett kérdőíves vizsgálat egyértelműnek nevezhető eredményei – alapján időszerrűnek tartom további vizsgálatát mindennemű, fordítást érintő szempontból, legyen az a fordítói szakmával, piaccal, vagy éppen a fordítók képzésével kapcsolatos. Jelen tanulmányban most elsődlegesen ez utóbbi aspektusra koncentrálok a továbbiakban.

3. A kérdőív rövid bemutatása

2016. november 21. és december 5. között online kérdőív segítségével kutatást végeztem fordítóképzést folytató felsőoktatási intézmények oktatói körében. Ennek során nem csupán magyarországi intézményeket vontam be, de környező országbelieket is annak érdekében, hogy nagyobb áttekintést kaphassak a sajtófordítás oktatásának jelenlegi helyzetéről. A vizsgálat célja annak megállapítása volt, milyen szerepet játszik a sajtószövegek átültetése a fordítóképzésében. Ennek során egyrészt a tolmácsolásoktatást – amely Magyarországon és a környező országok némelyikében legalábbis részben párhuzamosan fut a fordításoktatással – tudatosan kizártam a vizsgálódásból. Tettem ezt annak ellenére, hogy tisztában vagyok vele: a sajtószövegek kiválóan alkalmasak a blattolás oktatására, a hallgatók által tolmácsolandó szövegek, beszédek készítésére, vagy éppen a konkrét tolmácsolási feladatokra, illetve megbízásokra történő felkészülésre. Másrészt ehelyütt fontos megemlíteni azt is, hogy a sajtószövegek átültetése a tanulmányban említett fordítóképzések keretében gyakorlatilag kizárólag a szövegek (legtöbbször teljes) egy az egyben történő lefordítását jelenti, és nem igazán vehető össze a szerkesztőségekben vagy hírügynökségeknél zajló, szövegekkel kapcsolatos tevékenységgel. Ezen megjegyzés bővebb tárgyalása a dolgozat elején említett nagyobb kutatási projekt részét fogja képezni.

Mivel széles körben elérhető és terjeszthető online kérdőívről volt szó, nem állapítható meg azok száma, akikhez potenciálisan eljuthatott. Összesen azonban ötvenkét kitöltött kérdőív érkezett be: ebből tizenkettőt környező országok (Horvátország, Románia és Szlovákia) felsőoktatási intézményében oktató kollégák, negyvenet pedig magyar intézményben tanító oktatók küldtek vissza. Összességében tizennyolc különböző felsőoktatási intézmény képviseltette magát a kutatásban, tizennégy Magyarországról, négy pedig a fent említett három országból.

A kérdőív tizenkét kérdésből állt, valamint egy megjegyzésekre lehetőséget adó rovatból. Az utolsó két kérdés és a megjegyzések nyitott, a fennmaradó tíz kérdés pedig zárt kérdés volt. Az első két kérdésben a kérdőívet kitöltő oktatók felsőoktatási intézményére, valamint az oktatott idegen nyelvre kérdeztem rá. A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy a megkérdezettek fordíttatnak-e jelenleg sajtószövegeket a fordítási vagy fordítástechnika-kurzusuk keretében, vagy ha nem – így szólt a negyedik kérdés –, akkor fordíttattak-e korábban ilyen szövegeket. Az ötödik kérdés – előre megadott válaszlehetőségekkel – arra kereste a választ, mi az oka annak, hogy nem fordíttat(ott) ilyen szövegeket a válaszadó. A hatodik kérdés arra volt kíváncsi, milyen megfontolásokból, milyen céllal fordíttat sajtószövegeket az illető. A hetedik kérdés esetében a megkérdezetteknek lehetősége volt megadni, hogy a teljes intézményi fordítóképzés során jellemzően mikor fordíttatnak sajtószövegeket a saját kurzusuk keretében. A nyolcadik kérdés előre megadott válaszok segítségével a sajtófordításon belül alkalmazott műfajokat kutatta, míg a kilencedik ezen szövegek pontos témáját. A tizedik kérdés arra próbált meg választ találni, hogy a megkérdezettek szerint van-e relevanciája a sajtófordításnak a későbbi tényleges fordítói munka során.

Amennyiben igen, így a tizenegyedik kérdés, milyen helyzetekben, hol fordulnak/fordulhatnak elő sajtófordítást igénylő helyzetek a nyelvi közvetítő munkája során, amennyiben pedig nincs relevanciája (tizenkettedik kérdés), mi ennek az oka.

4. A kutatás eredményeinek értékelése

4.1. Kik és hol – Az első öt kérdésre adott válaszok értékelése

A korábban említetteknek megfelelően tizenkét válaszadó három környező ország (Horvátország, Románia, Szlovákia) felsőoktatási intézményét képviselte, negyven pedig magyarországi intézményben oktat. Magyarországról összesen tizennégy különböző főiskola, illetve egyetem képviseltette magát: az Eötvös Loránd Tudományegyetem (10 válaszadó), a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (6), a Kodolányi János Főiskola (5), a Szegedi Tudományegyetem (4), a Károli Gáspár Református Egyetem (3), az Eszterházy Károly Egyetem (3), a Szent István Egyetem (2), a Budapesti Gazdasági Egyetem (1), az Óbudai Egyetem (1), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (1), a Miskolci Egyetem (1), a Nyíregyházi Egyetem (1), a Pannon Egyetem (1) és a Pécsi Tudományegyetem (1). Négy intézmény pedig a fent említett három környező országban található: a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsváron/Marosvásárhelyen (6 válaszadó), a Konstantin Filozófus Egyetem Nyitrán (3), a Josip Juraj Strossmayer Egyetem Eszéken (2) és a Bukaresti Egyetem (1).

Az első kérdésre adott fenti válaszok is mutatják, hány különböző főiskolán, illetve egyetemen zajlik fordítóképzés Magyarországon. A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy ez nem minden esetben jelent (kétéves) mesterképzést, hiszen részben (rendszerint egyéves) szakirányú továbbképzésekkel van dolgunk. Ennek a további kérdések, illetve az elvégzett vizsgálat szempontjából csak annyiból van jelentősége, hogy a kétéves képzés során több fordítási kurzust kínálnak a felsőoktatási intézmények (illetve több ilyen kell teljesíteniük a hallgatónak), és így értelemszerűen több lehetőség kínálkozik kifejezetten a sajtófordítás oktatására is, legalábbis elméletileg.

Az oktatott idegen nyelvre vonatkozó kérdés esetében – ahol lehetséges volt több válasz is – a várakozásoknak megfelelően az angol végzett az első helyen 28 válasszal (53,8%), ezt követi a német (15 említés, 28,8%). Messze lemaradva a többi említett nyelv: francia és román (4–4 válasz), olasz (3), spanyol, szlovák és horvát (2), valamint holland, orosz, kínai, japán, finn és magyar (1).

A harmadik kérdésnél, mely szerint fordíthatnak-e a megkérdezettek jelenleg sajtószövegeket a fordítás- vagy fordítástechnika-szemináriumuk keretében, a túlnyomó többség igennel válaszolt: az 52 megkérdezettből 45 (86,5%) mondta azt, hogy jelenleg is dolgozik ilyen szövegekkel az oktatásban, és csupán 7 válaszadó (13,5%) tekint el ezek használatától. De ez utóbbi csoport is dolgozott korábban sajtószövegekkel a fordítás oktatásában: a negyedik kérdésre ugyanis, mely szerint használtak-e a tanítás során korábban sajtószövegeket, akkor is, ha most nem teszik, kivétel nélkül mindenki igennel felelt. A negyedik kérdésre adott válaszok száma (17) arra utal, hogy a megkérdezettek egy része

félreértette a kérdést és abban az esetben is válaszolt rá, ha jelenleg is használ sajtószövegeket. Ez azonban nem befolyásolja semmilyen módon a több mint egyértelmű, 100%-os eredményt.

Annak okát ellenben nem sikerült megnyugtatóan tisztázni, miért nem alkalmaznak jelenleg sajtószövegeket az oktatásban azok, akik korábban dolgoztak ilyen szövegekkel (ötödik kérdés). A lehetséges hét válaszadóból ugyanis, aki a harmadik kérdésre nemmel felelt, csupán egy válaszolt erre a kérdésre. Ő az előre megadott válaszok közül – több válasz megjelölésére is lehetőség volt – két okot említett. Egyrészt azt, hogy nem kimondottan műfordítói/szakfordítói feladatról van szó, így nincs helyük a sajtószövegeknek a képzésben, másrészt azt, hogy a sajtószövegeknek nincs relevanciájuk a későbbi fordítói munka során. Ezen egyetlen válasz alapján továbbra is csak találgatni tudunk, mi rejlik a mögött, hogy a megkérdezettek 13,5%-a nem dolgozik jelenleg ilyen szövegekkel. Ahogyan az előre megadott válaszlehetőségeknél is felsoroltam, a fent említett két okon kívül az alábbi lehetséges magyarázatokat tartom elképzelhetőnek: időben nem férnek bele a feszes tanmenetbe, túlságosan könnyűek a szépirodalmi/szakszövegekhez képest és ezért eltekintenek az alkalmazásuktól, vagy éppen nem gyarapítják a hallgatók szaktudását, illetve nyelvtudását az oktatók véleménye szerint. Végül az is egyfajta magyarázat lehet, hogy a hallgatók (vagy éppen az oktatók) nem szívesen fordítják (fordíttatják), illetve unják az ilyen szövegeket.

A fenti kérdések és az ezekre adott válaszok alapján látható, hogy a sajtószövegek alapvető fontosságúak a magyarországi fordítóképzésben (és néhány környező ország képzésében is). Ezt két további tény is alátámasztja: egyrészt az a megállapítás, hogy például az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a felvételi vizsgáknál jellemzően sajtószövegeket kell átültetniük a jelentkezőknek a fordítási feladat során. Másrészt az is, hogy a külön fordítóképzés nélkül is letehető szakfordítói vizsga keretében szintén jellemzően sajtószövegeket alkalmaznak ebben az intézményben. Ennek vélhetően több oka van, és ezzel némiképpen elébe megyek a kérdőív következő kérdésének: egyrészt nyilvános, könnyen hozzáférhető szövegekről van szó, másrészt ezek úgy választhatók, hogy mindig aktuálisak, naprakészek legyenek. Harmadrészt pedig nem vonatkozik rájuk semmilyen titoktartási kötelezettség, ami szakfordítások esetében – érthető módon – gyakran előfordul.⁴ Végezetül érdemes két további okot is megemlíteni. Az egyik az, hogy a sajtószövegekre jellemzően nem szak-, hanem „általános” szöveggként szoktak tekinteni az oktatásban, mivel nem feltétlenül egy terület szakembere által írt, nem kimondottan szakmai közönségnek szóló és (éppen ezért) jellemzően kevés terminust tartalmazó szövegekről van szó. Másrészt a sajtószövegek – saját tapasztalatom és a kérdőív további kérdéseire adott válaszok alapján is – kiválóan alkalmasak a különböző fordítástechnikai megoldások, szakfordítói képességek, készségek és tudás elsajátítására, begyakorlására, de mérésére is.

⁴ Köszönöm Robin Edina kolléganőmnek (Eötvös Loránd Tudományegyetem), hogy felhívta a figyelmemet ezekre a lehetséges okokra.

A fenti megállapítások igazolják továbbá azokat a fordítástudományban nemzetközi szinten megfigyelhető és fent idézett tendenciákat is, miszerint a sajtófordítás igenis ezen tudomány viszonylag új, de legitim részterületének tekinthető. Már csak azért is, mert legalábbis Magyarországon, de vélhetően számos más országban is erőteljesen jelen van a fordítóképzésben. A bemutatott részeredmények azonban egyúttal további kérdéseket is felvetnek, mindegyik előtt azt, miért kezdett el viszonylag későn, csak a 2000-es években foglalkozni a jelenséggel a fordítástudomány, illetve miért nem végeztek máig például Magyarországon ezen a téren érdemleges kutatásokat.

4.2. Miért, mikor és mit – A hatodik, hetedik, nyolcadik és kilencedik kérdésre adott válaszok értékelése

A kérdőív hatodik kérdése arra vonatkozott, milyen céllal, milyen megfontolásokból fordítatnak sajtószövegeket az oktatók, tehát mi a motivációjuk a sajtófordítással kapcsolatban. Figyelemre méltó, hogy a válaszok száma meglehetősen közel esik egymáshoz. Az előre megadott válaszlehetőségek közül (ebben az esetben is lehetőség volt több válasz megjelölésére) összesen 40 válasszal (76,9%) a leggyakrabban azt nevezték meg a megkérdezettek, hogy meg szeretnék ismertetni a hallgatókkal a különböző műfajokat/szövegtípusokat. Kis különbséggel második helyen végzett az az ezzel némiképp összefüggő válasz, mely szerint bővíteni szeretnék a hallgatók által ismert és alkalmazott stílusokat/nyelvi regisztereket (36 említés, 69,2%). Csupán eggyel kevesebbszer jelölték meg a megkérdezettek a fordítástechnikai ismeretek bővítését, amire a válaszok alapján szintén kiválóan alkalmasak a sajtószövegek (35 említés, 67,3%). Negyedik helyen végzett a szókincs bővítés (30 említés, 57,7%), ezt követi a későbbi fordítói munkára való felkészítés, amelynek során előfordulhatnak ilyen jellegű szövegek (27 említés, 51,9%). Összesen 26 válasz érkezett, amely szerint a cél a fordítói kreativitás növelése (50%), és 22-szer említették a tárgyi ismeretek bővítésének célját (42,3%).

Az egyéb, előre nem megadott válaszok között az alábbi hetet találjuk: egy megkérdezett ehelyütt gyakorlatilag fordítástechnikai példákat sorolt fel („számok írása, tizedesvesszők, célnyelvi hibás mondatokkal való bánásmód, kulturális reáliák”). Egy másik a „kontrasztív nyelvtani és lexikai ismeretek tanítása”-t említette. Egy harmadik válaszadó a „magyaros, gördülékeny szövegezés, mondatvezetés elsajátítása”-t emelte ki amellet, hogy ezek a szövegek „hozzászoktatják őket a napi hírek olvasásához”. Ez utóbbit – amire jelen tanulmány második fejezetében én is kitértem már röviden – egy másik megkérdezett is megjelölte kiegészítésképpen. Említésre kerültek továbbá a következők is: címek fordításának gyakorlása; alkalmazás a tolmácsolásban blattolási céllal; nyelvi változás felmutatása, valamint rövidhírek fordíttatása, mert azok egyszerűek és rövidiek, így a kevés tapasztalattal rendelkező hallgatók esetében is alkalmazhatók és egy tanóra keretében teljesen átbeszélhetők.

Az a tény, hogy a válaszok többsége egymáshoz közeli gyakorisággal került említésre és – az „Egyéb” válasz kivételével – legritkábban bejelölt válaszlehetőség is még 42,3%-os gyakoriságot mutat, kétségtelenül arra utal, hogy a saj-

tószövegeket számos eltérő okból, eltérő motiváció alapján alkalmazzák az oktatók a fordítás tanításában. Vagyis nem mutatható ki egyetlen fontos, a többi felett álló ok erre vonatkozóan. Annak ellenére, hogy az újságcikkek fordításának tapasztalatom alapján a megbízók (leginkább persze a fordítóirodák) körében nincs túlságosan jó híre, a fenti válaszok egyértelműen arra utalnak, hogy a fordítást tanító személyek véleménye szerint didaktikai szempontból, a legkülönbélebb okokból kiválóan alkalmasak a fordításoktatásra.

Ezt a gondolatot megerősítik a hetedik kérdésre adott válaszok is. Itt a megkérdezettek azt adhatták meg (több válasz itt is lehetséges volt), hogy a teljes intézményi fordítóképzés során jellemzően mikor fordítatnak sajtószövegeket a saját kurzusuk keretében: a fordítóképzés elején, közepén, végén, vagy végig a képzés során. A vizsgálatot megelőzően az volt a feltételezésem, hogy ennél a kérdésnél egyértelműen az első választ említik majd leggyakrabban, mégpedig két okból. Egyrészt azért, mert az újságcikkek fordítása a szakszövegekhez képest – de az irodalmi szövegekhez képest is – az esetek többségében egyszerűbb, jellemzően kevesebb kutatómunkát igényel és kevesebb terminológiai problémát vet fel. Másrészt azért, mert a sajtószövegek fordítása a szakszövegekhez képest sokkal kisebb gyakorisággal fordul elő, és ezért más szövegeket minden bizonnyal nagyobb arányban kellene betervezni és gyakorolni a fordítóképzés során. Tapasztalatom alapján ez a leggyakrabban említett ok azzal kapcsolatban is, miért nem látják olyan szívesen a sajtószövegeket a fordítóirodák mint lehetséges jövőbeli munkaadók a képzés során.

Ezzel szemben az oktatók többsége, mégpedig 24 megkérdezett (47,1%) a képzés teljes időtartama alatt fordítat sajtószövegeket, ami meglepően magas arány. A sorban a képzés kezdete (15 említés, 29,4%), majd közepe (13 említés, 25,5%), következik, míg csupán két személy (3,9%) jelölte meg azt, hogy csak a képzés vége felé alkalmaz ilyen szövegeket. Vagyis még akkor is, ha összeadjuk a többi választ a teljes időtartamra vonatkozó válaszhoz képest, majdnem annyi oktató használ fel a képzés teljes ideje alatt sajtószövegeket, mint ahányan csak időszakosan alkalmaznak ilyeneket. Ez a fent említett, a vizsgálatot megelőzően megfogalmazott feltételezésem alapján mindenképpen megdöbentő, és ismételten erősíti azt a megállapítást, hogy a sajtófordításnak komoly létjogosultsága van a fordításoktatásban és a tudományban. Ehelyütt azonban ki kell természetesen térni arra is, hogy a fenti számok viszont önmagukban felelősek lehetnek a sajtófordítás rossz híréért. Különösen abban az esetben ugyanis, ha folyamatosan alkalmazzák az újságcikkeket, szükségszerűen kevesebb idő jut más szövegtípusokra, amelyek viszont jóval nagyobb gyakorisággal fordulnak elő a fordítói gyakorlatban.

A nyolcadik kérdés kapcsán arra voltam kíváncsi, milyen szövegtípusokat alkalmaznak az oktatók a fordítóképzésben a sajtószövegek fordításán belül (több válasz is lehetséges volt). Az előre megadott válaszlehetőségek közül kivétel nélkül mindegyiket megemlítették. Első helyen az (elemző) újságcikk végzett 37 említéssel (71,2%), majd tisztes távolságban következik a rövidhír (24 említés, 46,2%), a tudósítás/riport (22 említés, 42,3%) és a vezércikk (19 említés, 36,5%). Ötödik helyen áll a közlemény (15 említés, 28,8%), hatodikon az interjú (11 említés, 21,2%), hetedik helyen a kritika (10 említés, 19,2%), a nyol-

cadikón pedig a kommentár/glossza (9 említés, 17,3%). A legritkábban említett válaszok: recenzió (7 említés, 13,5%), olvasói levél (5 említés, 9,6%) és három további szövegtípus az egyéb válaszok között (amelyeket azonban minden további nélkül be lehetne sorolni az előre megadott kategóriákba): tudományos szakcikk, népszerű tudományos cikk, valamint rövid beszámoló, hír.

A válaszok szerkezete ebben az esetben nem meglepő és véleményem szerint a fordítói gyakorlatban tapasztalható gyakoriságot követi. Ez igaz mind az autentikus forrásnyelvi szövegek, mind pedig a fordítási megbízások során keresett szövegfajták szempontjából, abban az esetben, ha sajtófordításról van szó. Bár ennél a kérdésnél nem kérdeztem rá külön az okokra, de megjegyzendő, hogy a rövid híreket minden bizonnyal a tömörségük és rövidségük miatt használják az oktatók előszeretettel a tanítás során (annak ellenére, hogy a riport mint bővebb szövegtípus is közel azonos gyakorisággal fordult elő az említett válaszok között). Az a tény, hogy valamennyi előre megadott válaszlehetőséget ténylegesen említették is a megkérdezettek, igazolja a hatodik kérdés korábban közölt eredményét is: ott a leggyakoribb célként ugyanis azt említették az oktatók, hogy szeretnék megismertetni a hallgatókkal a különböző műfajokat/szövegtípusokat.

A kilencedik kérdés célja az volt, hogy jobban megvilágítsa az oktatásban használt sajtószövegek témáját, illetve témáit. Az előre megadott válaszlehetőségek alapján – ismét meg lehetett jelölni több választ is – leggyakrabban a gazdaság/pénzügy témáját említették a megkérdezettek (41 említés, 78,8%). Ezt követi a politika (34 említés, 65,4%) és a közélet (33 említés, 63,5%). Messze lemaradva a többi válaszlehetőség: természettudományok (18 említés, 34,6%), műszaki téma (5 említés, 9,6%), bulvár/sztárok (4 említés, 7,7%), valamint sport (2 említés, 3,8%). Az egyéb válaszok között megtalálható továbbá a művelődés/kultúra (2 említés), valamint minden esetben egy említéssel az Európai Unió, a közlekedés, az oktatás, a jog, a történelem, a nyelvészet és a turizmus.

Az eredmény ebben az esetben sem nevezhető meglepőnek, hiszen a gazdasági/pénzügyi terület a későbbi nyelvi közvetítők legfontosabb szakterületei közé sorolható. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen zajló fordítóképzés során is az egyik súlypontot éppen az ilyen szakszövegek átültetése képezi (a másik a jog). A politikával és közélettel kapcsolatos sajtószövegek fordítása, illetve fordíttatása pedig megfelel a hatodik kérdésre (sajtófordítás célja) adott válaszok szerkezetének. Ezek ugyanis kiválóan alkalmasak a különböző stílusok, illetve nyelvi regiszterek bővítésére, a fordítástechnikai ismeretek, a szókincs és természetesen a tárgyi ismeretek szélesítésére.

4.3. A sajtófordítás relevanciája – Az utolsó négy kérdésre adott válaszok értékelése

A négy utolsó kérdésből három arra vonatkozott, mennyire és milyen szempontból releváns a sajtófordítás a későbbi fordítói munka tekintetében. A tizedik kérdésre, hogy releváns-e az ilyen szövegek fordítása ebből a szempontból, a megkérdezettek közül 43-an igennel válaszoltak, ami 82,7%-os arányt jelent, és csupán kilencen nemmel (17,3%). Ez az eredmény jóval egyértelműbb, mint amire előzetesen számítottam. Bár a számok nem fedik teljesen egymást, de

ezen a ponton magas korreláció mutatkozik a harmadik kérdés eredményeivel, ahol is 86,5% úgy válaszolt, hogy használ ilyen szövegeket a fordítás oktatása során. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége úgy véli, a sajtószövegek fordítása szakmai szempontból is releváns, és nem csupán fordítás-technikai ismeretek, tárgyi tudás stb. közvetítésére szolgál.

Ezt a megállapítást igazolják a tizenegyedik, nyitott kérdésre adott válaszok is, amely az előző kérdésre adott igenlő válasz esetén arra volt kíváncsi, hol, milyen helyzetekben fordulnak, illetve fordulhatnak elő a megkérdezett szerint sajtófordítást igénylő helyzetek a fordító munkája során. Összesen 41 személy felelt többé-kevésbé részletesen erre a kérdésre, vagyis két kivétellel mindenki, aki a tizedik kérdésre igenlő választ adott. A kérdéssel kapcsolatos visszajelzések tíz nagyobb válaszcsoportha sorolhatók. Az elsőbe a fordítói munkára utaló általános megjegyzések (pl. „Nem lehet megjósolni, hiszen nem lehet tudni, mit hoz az élet. A tematika összeállítása során a sokféleségre törekszem, ezért szerepelnek a repertoárban sajtószövegek is.”), valamint a fordítástechnikai megjegyzések (pl. „nyelvhasználata jellemző és nagyon jól hasznosítható más szövegeknél”; „a sajtófordításban szerzett ismereteket felhasználhatják szakszövegfordításban is”; „átváltási műveletek, stílus, regiszter stb. kiválóan gyakorolható”) tartoznak.

A második nagy csoport válaszai a sajtófigyelés, sajtószemle témakörével kapcsolatosak (pl. „megjelenhet abban a formában is, amikor nem klasszikus fordításról, hanem tömörítésről van szó /mivel hallgatóink egy része nem klasszikus fordítóként helyezkedik el, hanem munkaköre részeként fordít, közgazdászként, mérnökként, ezért ez utóbbi feladat is releváns/; „több cikkből összefoglaló készítése pl. követségeknél, nemzetközi szervezeteknél”). Ezzel összefügg a harmadik kategória: a sajtószövegek megjelenése a hírszolgáltatók, hírügynökségek munkájában (pl. „a hírügynökségektől átvett hírek döntő többsége fordítás”; „rendszeresen kapnak ilyen fordítási feladatokat, a tapasztalatom szerint azonban olyan személyek fordítanak, akiknek nincs fordítói végzettségük”). Ez utóbbi megjegyzés részletesebb vizsgálata véleményem szerint mindenképpen fontos, a nemzetközi szakirodalom alapján külföldön mindenképpen helytálló. Magyar viszonylatban a tanulmány elején említett, folyamatban lévő nagyobb kutatási projekt részét fogja képezni ennek feltárása.

A negyedik válaszcsoporthoz az arra vonatkozó megjegyzéseket tartalmazza, hogy a sajtófordítást hivatalos közlemények, sajtónyilatkozatok és hasonló esetében alkalmazzák (pl. „filmesek, művészek és könyvkiadók kommunikációs tevékenysége során”; „kormányzati kommunikáció”; „hivatal sajtóosztálya”; „diplomáciai képviselők betöltött munkakör esetén”). Ezzel összefügg az ötödik és hatodik kategória: egyrészt a multinacionális vállalatok számára fordítóként/asszisztensként végzett, publicisztikai szövegekre kiterjedő nyelvi közvetítés (pl. „kétnyelvűségi-kisebbségi helyzetben több munkakör betöltéséhez is szükségesek a sajtófordítással kapcsolatos ismeretek”; „cégek publicisztikai szövegeinek fordításakor jól jön az ilyen gyakorlat”; „cég új technikai fejlesztéséről szóló cikkek fordítása”). Másrészt internetes hírportálok idegen nyelvű változatainak elkészítése, illetve a honlapfordítás, valamint a honlapra készülő sajtóhírek átültetése idegen nyelvre.

A hetedik csoport a bármilyen kreatív, marketingjellegű fordításra vonatkozó válaszokat tartalmazza („néha egyszerre kell ’copywriternek’ [szövegírónak – Z. V.] is lenni”; „egyes termékek reklámkampánya során kerülhetnek elő ehhez hasonló szövegek”). Ezzel szemben a nyolcadik csoport esetében a pályázati anyagok összeállítását, elbírálását említette egy válaszadó, amelyet külön csoportba kell sorolnunk, mert nem illik bele egyetlen másik kategóriába sem. Az utolsó előtti csoportba az európai uniós kontextus említése tartozik (pl. „itt akár adott munkakörök része is lehet /nem csupán fordítóké, pl. közigazgatásban/”; „A jogi szakfordítás esetében fontos a nemzeti, a nemzetközi és az EU-s terminológia részletes és beható ismerete. A sajtószövegek ezt sajátos módon egyszerre képesek használni, éles határvonalat húzva az egy-egy regiszterhez/nemzeti terminológiához tartozó terminusok esetében, így jó rálátást kínálnak a fordítók számára ezen különbségek felismeréséhez.”).

Az utolsó csoportba az újságok és folyóiratok cikkeinek fordítása tartozik. Itt konkrétan a *Heti Válasz*, a *HVG* (pl. *The Economist*-cikkek fordítása), a *National Geographic*, valamint a *Geo* című lapokat említették a válaszadók (pl. „közéleti lapokban megjelenő vélemények/tanulmányok külföldi szerzőktől”; „hazai tudományos folyóiratokban megjelenő cikkek külföldi szerzőktől”; „interjúk fordítása hírportálok, egyéb oldalak számára”). Fontos rögzíteni, hogy ebben a kategóriában arról is szó esett: a híreket sokszor nem egy az egyben ültetik át, hanem átdolgozzák őket („/Természettudományos/ hírek átdolgozása más nyelvre különböző felkészültségű, műveltségű olvasók számára /pl. szaktudomány művelői, középiskolások, gyerekek/. Elsősorban nem fordítás a feladat, hanem a fordított anyag tartalmának igazítása az olvasói csoportok szintjéhez.”).

A tizenkettedik, egyben a kérdőív utolsó szabályos kérdése a tizedik kérdésre adott nemleges válasz esetén az iránt érdeklődött, miért gondolják a válaszadók, hogy a sajtófordítás nem releváns a későbbi fordítói munka szempontjából. A kilenc, korábban nemleges választ adó megkérdezett közül nyolcan ki is fejtették itt ezzel kapcsolatos véleményüket. A visszajelzések alapján a megállapítható fő ok (nyolcból öt válasz) az, hogy kevés ilyen megbízás van a piacon. Az erre vonatkozó megállapítások kis mértékben térnek csak el egymástól („keves az igény sajtófordításra”; „nincs fordítói megbízás, csak követségek sajtófigyelése a releváns feladat”; „tapasztalataim szerint fordító munkája során ritkán találkozok ilyen megbízással /én pl. soha/”; „a fordítói piacon jellemző feladatoknak, így a szabadúszó fordítók praxisának is az ilyen jellegű fordítások csak kicsi részét teszik ki”; „15 éves pályafutásom során 5 ilyen megbízást ha kaptam...”). Két válaszadó azzal indokolta a hiányzó relevanciát, hogy csupán egy lehetséges szövegtípusról van szó („csupán egy a lehetséges szövegtípusok közül”; „Annyira nem tér el más szövegek fordításától. Maximum az aktualitások miatt lehet érdekes.”). Végül az utolsó – sajnos bővebben nem kifejtett, így nehezen érthető – érv úgy szólt, hogy „a két dolog nem áll összefüggésben” (mármint a sajtószövegek fordítása a fordítói gyakorlatban és azok alkalmazása a fordításoktatásban).

A kérdőív végén a megkérdezetteknek lehetősége volt szabad megfogalmazásban megjegyzéseket fűzni a kérdésekhez, válaszokhoz, illetve a témához. Tizenketten éltek ezzel a lehetőséggel, ebből jelen tanulmány szempontjából

nyolc megjegyzés nevezhető relevánsnak. Hét észrevétel az alábbi területeket érintette: a sajtófordítás szerepe a tudás közvetítésében (általános műveltség), az aktuális információk továbbadásában, a szókincsbővítésben, a különböző szövegtípusok megismerésében, valamint konkrét fordítási műveletek gyakorlásában és fordítástechnikai problémák megoldásában. Egy megjegyzés pedig a kétnyelvűség jelentőségére hívta fel a figyelmet a szlovákiai magyarok vonatkozásában, valamint arra a tényre, hogy a szerkesztőségek azt feltételezik, a kétnyelvű személyek eleve tudnak fordítani, így nem képzett fordítókat alkalmaznak.

5. Összegzés

Tény, hogy a magyar fordítástudományi szakirodalom mindeddig szinte egyáltalán nem, illetve csak a meglehetősen szűknek nevezhető szövegnyelvészeti szempontból foglalkozott a sajtószövegek fordításával, és mindezidáig eszközként tekintett ezekre. Ezen szövegek vizsgálata azonban nemzetközi összehasonlításban is csak meglehetősen későn – a 21. század első éveiben – került komolyabban a fordítástudomány érdeklődési körébe. De tudtommal az utóbbi esetében sem végeztek mindeddig hasonló elemzést, amely kifejezetten a sajtószövegek fordításoktatásban való felhasználására koncentrált volna. Az 52 megkérdezettel elvégzett kérdőíves vizsgálat alapján a fenti tények ellenére sikerült bizonyítani: a sajtószövegek alapvető fontosságúnak tekinthetők a magyarországi fordítóképzésben (és néhány környező ország némely felsőoktatási intézményében is). Igaz ez egyrészt az oktatásban tapasztalható elterjedtségük alapján: a megkérdezettek több mint 85%-a jelenleg is fordítat ilyen szövegeket a képzés során, és kivétel nélkül minden megkérdezett dolgozott már korábban ilyen szövegekkel a nyelvi közvetítők képzésében. Másrészt a képzés során történő folyamatos alkalmazásuk alapján is, hiszen a megkérdezett oktatók közel 50%-a a fordítóképzés teljes ideje alatt fordítat sajtószövegeket. Ezen szövegek használata számos okból, eltérő motivációval történik, nem állapítható meg egyetlen fontos ok. Így például említhetjük a különböző műfajok, illetve szövegtípusok megismertetését, az eltérő stílusok, illetve nyelvi regiszterek bemutatását, a fordítástechnikai ismeretek közvetítését és a szókincsbővítési szándékot.

A sajtófordítás relevanciájára vonatkozó kérdések igazolják és indokolják annak jelenlétét a fordításoktatásban. Szintén 80% felett van azok aránya, akik szerint releváns a sajtófordítás a későbbi fordítói munka során – ez az eredmény sokkal egyértelműbb, mint amire előzetesen számítottam. A válaszadók a kapcsolódó válaszok alapján tisztában vannak a fordítás ezen részének sokrétű alkalmazási területével. Másrészt sikerült ugyan feltárni annak okát, miért nem releváns egyes válaszadók véleménye szerint a sajtószövegek fordítása a későbbi fordítói tevékenység szempontjából (túlságosan kevés ilyen jellegű megbízás van). Annak okát viszont az adott válaszok alapján nem egyértelműen, miért nem alkalmaznak bizonyos oktatók sajtószövegeket a tanításban. Ezzel kapcsolatos feltételezéseimet azonban tapasztalatom és a nyitott kérdésekre adott válaszok alapján összegeztem a tanulmányban.

Az elvégzett kutatás eredményei igazolják, hogy szükség van a sajtófordítás – mint a fordítói szakma és a fordítástudomány egyik részterülete – helyzetének további vizsgálatára magyar viszonylatban, amire egy nagyobb kutatási projekt keretében vállalkoztam. A további kutatások alapján lehetőség nyílna arra, hogy igazoljuk, vagy éppen megcáfoljuk az itt leírt vizsgálat résztvevőinek véleményeit, megállapításait. Ráadásul ily módon fel lehet tárni az esetleges összefüggéseket a nyelvi közvetítők képzése és a sajtófordítás területén jelentkező fordítási feladatok ellátása között, mindenekelőtt a hivatásos újságírók körében.

Irodalom

- Antonini, R., Bucaria, Ch. (eds) 2016. *Non-professional Interpreting and Translation in the Media*. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Babos G. 2013. Próba fordítás az Európai Bizottságnál. *Szaknyelv és szakfordítás*. 2013. szeptember. 126–128.
- Baker, M., Saldanha, G. (eds) 2009. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd edition. London/New York: Routledge.
- Bani, S. 2006. An analysis of press translation process. In: Conway, K., Bassnett, S. (eds.) *Translation in Global News – Proceedings of the conference held at the University of Warwick, 23 June 2006*. Coventry: University of Warwick, Centre for Translation and Comparative Cultural Studies. 35–45.
- Bánhegyi M. 2012a. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 1. rész. *Fordítástudomány* XIII. évf. 2. sz. 37–55.
- Bánhegyi M. 2012b. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 2. rész. *Fordítástudomány* XIV. évf. 1. sz. 69–81.
- Bánhegyi M. 2013. Politikai manipuláció és/vagy fordítástudomány. A fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell elméleti alapjai. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsolás Tanszéke. Jubileumi évkönyv*. Budapest: Eötvös Kiadó. 77–93.
- Bielsa, E., Bassnett, S. 2009. *Translation in Global News*. London & New York: Routledge.
- Felekné Csizmazia E. 2014. A fordítás és a tolmácsolás határán: a blattolás kutatása. *Fordítástudomány* XVI. évf. 2. sz. 24–36.
- Gambier, Y., van Doorslaer, L. (eds) 2010. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Harris, B., Sherwood, B. 1978. Translating as an innate skill. In: Gerver, D., Sinaiko, H. W. (eds.) *Language, Interpretation and Communication*. New York/London: Plenum Press. 155–170.
- Holland, R. 2006. Language(s) in the global news. Translation, audience design and discourse (mis)representation. *Target* Vol. 18. No. 2. 229–259.
- Hu, G. 2003. Translation as adaptation and selection. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 11. No. 4. 283–291.
- ITK 2016. Az ELTE Idegennyelvi Továbbképző Központ honlapja. <http://itk.hu/index.php?id=45&lang=hun>; letöltve: 2016. 06. 02.
- Jerkus T. I. 2011. *Neologizmusok a magyar gazdasági szaknyelvben*. Doktori (PhD) értekezés. Veszprém: Pannon Egyetem.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Károly K. et al. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* XIV. évf. 2. sz. 30–67.
- Károly K. 2013. A retorikai struktúra műfaji szempontú elemzésének módszereiről a magyar–angol sajtófordításban. *Fordítástudomány* XV évf. 1. sz. 5–31.
- Parkin, Ch. 2012. *Stehgreifübersetzen. Überlegungen zu einer Grenzform der Translation am Beispiel des Sprachenpaares Französisch-Deutsch*. Frankfurt/Main: Peter Lang Verlag.
- Pusztai-Varga I. 2013. Műfaji sokszínűség a minőség tükrében a természettudományi szakfordítóképzésben. *Szaknyelv és szakfordítás*. 2013. szeptember. 13–22.
- Róka J. 1986. *Az újságszövegek szerkesztési és stílustipológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Valdeón, R. A. 2015. Fifteen years of journalistic translation research and more. *Perspectives: Studies in Translatology. Special Issue: Culture and news translation* Vol. 23. No. 4. 634–662.
- van Doorslaer, L. 2009. How language and (non-)translation impact on media newsrooms: the case of newspapers in Belgium. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 17. No. 2. 83–92.
- Veresné Valentinyi K. 2013. A felvételi eljárás a fordítóirodák gyakorlatában. A próbafordítások trónfosztása. *Szaknyelv és szakfordítás*. 2013. szeptember. 121–134.
- Zachar V. 2013a. *A neologizmusok fordításának vizsgálata relevanciaelméleti szempontból (német-magyar és magyar-német irányban)*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Zachar V. 2013b. Valós fordítási feladatok, valós fordítási problémák – Műfajok és feladattípusok az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék mesterképzésén. *Szaknyelv és szakfordítás*. 2013. szeptember. 23–30.